

Koń w Polsce wczesnopiastowskiej i dzielnicowej. Studium interdyscyplinarne

Celem projektu jest zbadanie historii konia w początkowych dziejach Polski. Spośród zwierząt domowych gatunek ten niewątpliwie należy do tych, które miały istotny wpływ na dzieje człowieka i jego kultury. To dzięki niemu człowiek mógł przemierzać szybciej i sprawniej długie dystanse, rozwinąć transport, zrewolucjonizować sztukę wojenną i polowania. Znaczenie tego gatunku w dziejach Polski, szczególnie w jej początkowym piastowskim okresie, jest jednak dosyć słabo poznane, ze względu na bardzo nieliczne wzmianki historyczne. Wynika z nich, że jeszcze przed przyjęciem chrześcijaństwa sztuki o wyjątkowym wyglądzie były uważane za przynależne bóstwu. Trzymano je więc w świętych gajach, dostęp do nich mieli tylko kapłani, którzy używali wierzchowców do wróżb orzekających o pomyślności Słowian. Służyły także ówczesnym władcom, chociażby założycielowi Państwa, Mieszkowi I, który był na tyle zamożny, że mógł wyposażać swoje oddziały zbrojne w konie bojowe.

Pomimo tak wyjątkowego znaczenia, znajdowane szczątki kostne konia w osiedlach, wśród odpadków kuchennych, pozwalają sądzić, iż mięso tego gatunku było produktem spożywczym. Być może pochodziło ono od sztuk upolowanych, skoro dzikie stada, jak podają kroniki, żyły w lasach Pomorza. Obok beładnie porzuczanych kości coraz częściej archeolodzy odkrywają końskie szkielety, czy też czaszki w towarzystwie przedmiotów rolniczych i innych czaszek zwierzęcych. Takie odkrycia pozwalają przypuszczać, że po śmierci część zwierząt grzebano w specjalnych mogiłach, tak jak robiło się to do niedawna w niektórych częściach Słowiańszczyzny. Niektóre osobniki były prawdopodobnie ważne w obrzędach, podczas których dziękowano za udane plony.

W związku z tym, że archeologicznych znalezisk konia jest zdecydowanie więcej niż historycznych zapisków o nim, niniejszy projekt ma na celu zebranie wszystkich archeologicznych odkryć kostnych tego zwierzęcia, ich zbadanie w laboratoriach naukowych oraz przeanalizowanie otrzymanych wyników. Materiałem badawczym będą więc pozostałości kostne konia z grodów, osad, miejsc obrzędowych oraz grobów końskich, które odkryto na około 130 stanowiskach, w tym najstarszych siedzibach piastowskich – w Gnieźnie, Poznaniu, Ostrowie Lednickim.

Przedmiotem dociekań będzie więc wygląd tego zwierzęcia, jego wielkość i kształt. W tym celu badacze przeprowadzą tysiące pomiarów kości, czaszek i zębów a także wykorzystają nowoczesne badania genetyczne i izotopowe. Dzięki badaniom genetycznym będzie możliwe poznanie zróżnicowania umaszczenia końskiego, a także to czy posługiwano się mułami i osłami. Analizy izotopów posłużą do prześledzenia miejsc pobytu wierzchowców i ich właścicieli. Będą prowadzone analizy służące wskazaniu, które sztuki (jakiej wielkości ciała i płci) do jakich celów były wykorzystywane, czy rzeczywiście Słowianie polowali na dzikie stada.

Zostaną opisane obrzędy i zwyczaje, w których posługiwano się koniem jako zwierzęciem magicznym. W tym względzie szczególne znaczenie będą miały szkielety i czaszki odkrywane na wyspach jezior oraz w toni otaczających je wód. Badając szczegółowo rozwój uzębienia sprawdzimy, jak długo utrzymywano zwierzęta przy życiu, czy w jednakowym stopniu użytkowano klacze i samce.

Udział koni w bitwach, na polowaniach i codzienne użytkowanie narażało je na kontuzje i choroby, które wywoływały stany zapalne widoczne na kościach oraz w nieprawidłowym rozwoju uzębienia. W tym względzie szczegółowe przyczyny zostaną poznane poprzez badania paleopatologiczne prowadzone w laboratoriach weterynaryjnych. Poza badaniami kości zostaną też zebrane informacje o traktowaniu konia, jego znaczeniu użytkowym i magicznym zawarte w średniowiecznych zapiskach oraz kronikach, a także utrwalone w kulturze ludowej Słowian.

Tak nakreślone cele projektu będą realizowane przez zespół składający się z archeozoologów, archeologów, genetyków, specjalistów od badań izotopowych oraz weterynarzy i zootechników. Efektem ich prac będą artykuły naukowe, referaty wygłaszane na konferencjach krajowych i zagranicznych, a przede wszystkim książka prezentująca historię tego zwierzęcia w najdawniejszym etapie naszej państwowości. Zadania realizowane w projekcie będą relacjonowane na bieżąco, na stronie internetowej opracowanej specjalnie do tego celu.